

*Сізінцева Ю. Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри соціальної медицини організації
і управління охорони здоров'я та медико-соціальної експертизи
ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України»*

МЕДИЧНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуті питання актуальності підготовки керівників лікувально-профілактичних закладів з медичного права, а також досліджені проблеми, які виникають в процесі надання медичної допомоги, що породжують в подальшому появу нових правовідносин між лікарем та пацієнтом.

Ключові слова: медичне право, освіта, правовідносини, відповідальність.

Постановка проблеми. Сфера охорони здоров'я потребує найбільшої уваги держави тому, що об'єднала цілий комплекс суспільних відносин, до яких можна віднести у першу чергу відношення, які виникають в медичній діяльності (діагностика, лікування пацієнта, хірургічне втручання, сфера охорони материнства і дитинства в державі, профілактика захворювань, питання медичної експертизи працездатності та ін.), фінансові та управлінські.

На думку І.Я. Сенюти, медичне право на сьогодні є актуальним і необхідним важелем для практика, який працює в медицині. І це не випадково. Значний обсяг питань, який виникає в процесі надання медичної допомоги породжує нові правовідносини між лікарем та пацієнтом, наслідком яких може бути поява позову до суду, а також написання скарги до державних органів і початок кримінального провадження відносно лікаря.

Мета роботи – вивчення стану впровадження навчальної дисципліни «Медичне право» серед студентів вищих медичних навчальних закладів, а також аналіз роботи закладів післядипломної освіти, щодо викладання даної дисципліни.

Викладення основного матеріалу. Розвиток в Україні ринку надання медичних послуг породжує потребу і необхідність приведення у відповідність з міжнародно-правовими стандартами механізму реалізації норм, які забезпечують права і свободи громадян у сфері охорони здоров'я. Ситуація, яка склалася на сьогодні, надає нам уявлення про те, що більшість медичних працівників закладів охорони здоров'я мають поверхове уявлення про законодавче забезпечення своєї діяльності. Питання інформованості, юридичної відповідальності, яка встановлена чинним законодавством за правопорушення у сфері охорони здоров'я повинні вивчатись лікарями. Це, по-перше, їх буде певним чином дисциплінувати, по-друге, зменшить ймовірність безпідставного притягнення до відповідальності. На допомогу їм повинні виступати і юристи лікувально-профілактичних закладів,

але, на превеликий жаль, не всі заклади мають таку можливість.

У порівнянні з країнами Євросоюзу у кожному державному чи комунальному медичному закладі працюють спеціальні юридичні служби, директори яких повинні доводити до відома медперсоналу про останні зміни до законодавства, а також інформувати лікарів та їхніх пацієнтів про обов'язки та права. Крім того, у Франції працюють комісії із захисту прав пацієнтів, до складу яких входять представники керівництва медичних закладів, лікарі та члени пацієнтських організацій. Саме вони розглядають скарги громадян на протиправні дії або бездіяльність медиків і намагаються урегулювати існуючі конфлікти між пацієнтами та лікарями, що їх лікували. Тобто члени цієї Комісії виступають у ролі медіаторів, які допомагають знайти компроміс. Якщо цього не відбувається, потерпіла сторона подає позов до суду [1].

Медичне право повинно виступати як основна галузь в державі що регулює правовідносини, які виникають в процесі надання медичної допомоги. При цьому нормативно-правову базу складатиме велика кількість законодавчих документів: Конституція України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Цивільний кодекс, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекс, Кодекс про адміністративні правопорушення, Сімейний кодекс, Кодекс законів про працю та інші нормативно-правові акти.

Керівники лікувально-профілактичних закладів повинні здійснювати керівництво лікувально-профілактичним закладом відповідно до чинного законодавства України та нормативно-правових актів, що визначають діяльність підприємств, установ і організацій охорони здоров'я. В їх повноваження передбачається організація лікувально-профілактичної, адміністративно-господарської та фінансової діяльності закладу, взаємодія підрозділів лікувально-профілактичного закладу. Забезпечення надання якісної медичної та фармацевтичної допомоги населенню. Впровадження сучасних методів діагностики і лікування, лікувально-оздоровчого режиму, раціонального харчування. Організація роботи з добору, розстановки і використання медичних кадрів, забезпечення своєчасного підвищення їх кваліфікації. Створення належних виробничих умов, забезпечення додержання співробітниками правил внутрішнього трудового розпорядку, охорони праці та протипожежного захи-

сту. Керівники повинні аналізувати показники роботи закладу, вживати заходів щодо їх оптимізації, видавати відповідні директивні документи з цього питання. Організувати проведення науково-практичних конференцій медичних працівників закладу з актуальних питань охорони здоров'я. До того ж керівник лікувально-профілактичного закладу повинен знати: чинне законодавство про охорону здоров'я та нормативні документи, що регламентують діяльність органів управління та закладів охорони здоров'я, основи права в медицині, трудове законодавство; директивні документи, що визначають завдання та функції медичних закладів; показники стану здоров'я населення; основи соціальної гігієни та організації охорони здоров'я, загальної і соціальної психології; організацію фінансово-економічної діяльності закладів охорони здоров'я; документи, що визначають потужність, структуру, штатний розклад закладу, укомплектованість підрозділів та потребу в кадрах; нормативні акти щодо підготовки, підвищення кваліфікації та атестації медичних працівників; порядок ведення облікової та звітної документації, обробки медичної статистичної інформації; потреби в медичній техніці, обладнанні, медикаментах; специфіку менеджменту і маркетингу в галузі медицини; передові інформаційні та Інтернет-технології; сучасну наукову літературу та науково-практичну періодику за фахом, методи її аналізу та узагальнення. Таким чином, не володіючи базовими знаннями з медичного права ми не можемо говорити про компетентність керівника закладу.

Лист Міністерства юстиції України від 20.06.2011 р. чітко визначає, що переважна більшість медичних працівників та навіть керівників закладів охорони здоров'я мають поверхневе уявлення про юридичну відповідальність, яка встановлена чинним законодавством за правопорушення у сфері охорони здоров'я. При цьому знання про підстави, види і наслідки юридичної відповідальності дисциплінує медичних працівників, з одного боку, а з іншого – зменшує ймовірність безпідставного притягнення їх до відповідальності. Тому вивчення медичного права в Україні постає нагальною потребою та необхідністю [2].

Затверджена програма Міністерства охорони здоров'я України щодо підготовки організаторів охорони здоров'я передбачає проходження циклу тематичного удосконалення, впродовж якого слухачі отримають необхідний обсяг теоретичних і практичних знань з медичного права, а також забезпечить належне здійснення службових і професійних обов'язків у сфері охорони здоров'я.

При вивченні даного циклу використовується чинна нормативно-правова база починаючи з міжнародно-правових стандартів, які є основою для вивчення законодавства України про охорону здоров'я; окреслення правового статусу суб'єктів медичних правовідносин, з'ясування питань юридичної відповідальності за вчинення професійних правопорушень, а також проблематику дефектів надання медичної допомоги; висвітлення форми, способи і засоби захисту прав медичних працівників і пацієнтів; аналіз юридичної практики в контексті розгляду медичних справ.

Наприкінці проходження тематичного удосконалення слухач повинен уміти: застосовувати набуті теоретичні знання на практиці, забезпечувати документообіг у закладі охорони здоров'я відповідно до вимог чинного законодавства України, забезпечувати розгляд звернень громадян згідно з законодавством України, створювати умови для забезпечення прав пацієнтів, захищати свої та очолюваного закладу, структурного підрозділу права та законні інтереси в необхідному обсязі; дотримуватись і поважати права пацієнтів. Курс «Медичне право» вивчається слухачами тематичного удосконалення у такому обсязі: лекції – 26 навчальних год., практичні заняття – 36 навчальних годин, семінарські заняття – 12 навчальних годин, підсумковий контроль – 4 навчальних год., всього на циклі – 78 навчальних годин [3].

Таким чином, вивчаючи актуальність впровадження дисципліни «Медичне право» у вищих навчальних закладах на післядипломному рівні можна зазначити, що це є вкрай необхідним як для медичних працівників, які працюють в лікувально-профілактичних закладах (далі – ЛПЗ), так і для всього суспільства, що формує загальну правову культуру громадян.

Але не можна не сказати про те, що саме з початку навчання студентам медичних навчальних закладах освіти необхідно надавати знання з медичного права. Розробка програми з першого курсу навчання надасть можливість підготувати фахівця, який в подальшому тільки буде удосконалювати свої правові знання щодо медичної діяльності а допомогою закладів освіти післядипломного рівня. Результатом даного впровадження буде зменшення конфліктних ситуацій в процесі реалізації прав пацієнтів, надання медичної допомоги низької якості, порушення умов та режиму лікування, зменшення випадків надання неправомірно та недостатньої інформації щодо захворювання, а в разі її надання – дотримання порядку правомірності інформованості пацієнта, що тягне розголошення лікарської таємниці, безпідставне вимагання плати за лікування. Всі ці обставини дають підстави на формування і приведенні у відповідність з міжнародно-правовими стандартами механізму реалізації норм медичного права, в забезпеченні прав та свобод громадян у сфері охорони здоров'я.

Законодавство у сфері захисту прав пацієнтів та медичних працівників повинно бути сформованим і чітко визначеним. Відсутність чітких норм, що регламентують права та обов'язки пацієнта приводить до обставин, які зовсім не покращують стан здоров'я, а навпаки, діють усугубляючи. Страждають обидві сторони, як пацієнт, так і лікар, медичний заклад, посадові особи.

З іншої сторони – юристи, які отримуючи вищу юридичну освіту не вивчають в більшості норм медичного права, але в подальшому їм доводиться провадити розслідування суб'єктами злочинів яких є медичні працівники. Тому необхідність впровадження в систему освіти, як медичної так і юридичної, спеціалізованих дисциплін є потребою для суспільства.

Підготовка студентів та курсантів освітніх установ повинна здійснюватися в органічному взаємозв'язку з

цілісним розвитком особистості, з урахуванням всіх її особистісних властивостей й якостей, установок і мотивів, потреб, ідеалів, досвіду життя, загальних і професійних знань, навичок й умінь. Зазначений підхід є одночасним розгортанням процесів виховання і самовиховання, що є одним із провідних факторів у формуванні творчого, відповідального громадянина, спроможного самостійно приймати компетентні рішення й вміло будувати свою професійну кар'єру.

При визначенні значення вивчення норм медичного права керівниками лікувально-профілактичних установ треба дослідити основні проблемні питання, які поєднують в собі питання медицини і права.

У своїй роботі керівник ЛПЗ постійно звертається до питань трудового законодавства. Як визначає Антонов С.В., існує своя специфіка трудової діяльності працівників медичних закладів. Серед основних прав він виділяє наступні: право на роботу відповідно до умов трудового договору; право знати свої права та функціональні (посадові) обов'язки; право на ознайомлення з вимогами охорони праці та техніки безпеки; право на забезпечення працедавцем здорових та безпечних умов праці відповідно до вимог правил техніки безпеки, санітарних правил і норм, законодавства про працю України; право на виплату заробітної плати не нижче встановленого державою мінімуму та у терміни, встановлені трудовим договором, а також виплату премій, винагород, інших соціальних виплат та компенсацій; право на отримання матеріальної допомоги з урахуванням оцінки особистої трудової участі працівника в роботі медичного закладу в порядку, встановленому внутрішніми нормативними актами підприємства чи організації, з якими працівник уклав трудову угоду; право на соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також право на всі передбачені законодавством види соціального страхування; право на звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або обійманої посади (крім окремих випадків, передбачених законодавством) тощо. І всі ці перераховані права стосуються не тільки окремого медичного працівника, а при їх реалізації безпосередньо торкнуться керівника ЛПЗ. Тому їм необхідно володіти нормативно-правовими актами, що регулюють питання охорони здоров'я та праці [4].

Аналізуючи питання поєднання норм права і медицини, не можна залишити без уваги, обґрунтувати взаємозв'язок цивільного законодавства і сферу надання медичних послуг. При наданні медичних послуг лікувально-профілактичні заклади, їх керівники та безпосередньо медичні працівники повинні розуміти з самого початку, що при порушенні ними прав пацієнтів, заподіяння шкоди їх здоров'ю починають діяти норми кримінальної та цивільної відповідальності. Негативні наслідки, які були спричинені лікуванням можуть виражатись у відшкодуванні майнової та моральної шкоди пацієнту. До того ж сам медичний заклад має право регресного позову до медичного працівника, який безпосередньо приймав участь у лікуванні пацієнта. Регрес у сфері цивільно-правової

відповідальності медичних організацій – це можливість медичної організації, яка відшкодувала шкоду, заподіяну пацієнтові при наданні медичної допомоги, зворотної вимоги стягнення у розмірі виплаченого відшкодування з працівника цієї установи – конкретного заподіяного шкоди. Цивільний позов є найпоширенішим засобом реалізації права на відшкодування шкоди, завданої здоров'ю (майнової і моральної). Переважна більшість позовів, що пред'являються пацієнтами до закладів охорони здоров'я є позовами про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я, спричиненого медичною допомогою неналежної якості.

Отже, цивільна відповідальність у сфері медичної діяльності – це вид юридичної відповідальності, який виникає внаслідок порушення у галузі майнових або особистих немайнових благ громадян у сфері охорони здоров'я і який полягає переважно в необхідності відшкодування шкоди. До особистих немайнових благ громадян, які безпосередньо пов'язані з медичною діяльністю, належать перш за все життя і здоров'я. З цієї причини можна стверджувати, що цивільно-правова відповідальність – це своєрідний засіб забезпечення захисту особистих немайнових прав (життя і здоров'я) пацієнтів при наданні медичної допомоги.

Аналізуючи питання цивільної відповідальності не можна не сказати про договірні відносини. При укладанні договорів керівники постійно стикаються з правовими нормами. Так, порушення договірних відносин можливе як у сфері укладених господарських договорів, так і при наданні платних медичних послуг. На думку Олени Беденко-Зваридчук, директора юридичної компанії «МедАдвокат», керівника проекту «Медико-правовий портал «103-law.org.ua», голови Комітету з медичного права АПУ, якщо перший вид конфліктів вирішується господарськими судами без особливих проблем, то при розгляді фінансових суперечок між пацієнтом та лікувальним закладом відбувається вимушене розкриття лікарської таємниці (у випадку, коли позивачем є ЛПЗ). Тому керівникові медичного закладу необхідно бути готовим до того, що пацієнт або його правозахисник можуть висунути зворотній позов про відшкодування шкоди за розголошення конфіденційної інформації. Такі види конфліктів слід намагатися врегулювати на досудовому етапі або за допомогою альтернативних методів вирішення спорів [5].

Не можна оминати і питання кримінальної відповідальності лікаря, найсуворішої відповідальності в державі. Звертаючись до Листа Міністерства Юстиції України Департаменту конституційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства де чітко визначається, що Кримінальна відповідальність є найбільш суворим видом юридичної відповідальності медичних працівників за правопорушення, що вчиняються ними під час здійснення професійної діяльності.

Кримінальний кодекс України передбачає, що підставою для притягнення особи до кримінальної

відповідальності є вчинення нею суспільно-небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Медичні працівники несуть відповідальність як на загальних підставах відповідальності в державі, так і у визначених у кримінальному кодексі складів злочинів, що відносяться до їх професійної діяльності.

В Листі Міністерства юстиції України відзначається, що випадки притягнення медичних працівників до кримінальної відповідальності, а тим більше винесення щодо них обвинувального вироку в Україні є порівняно нечастими. Проте керівникам закладів охорони здоров'я необхідно знати про те, які дії чи бездіяльність підпадають під кримінально-правову заборону і на попередження якої поведінки підлеглих слід спрямовувати свої зусилля. Враховуючи наведене, знання керівниками закладів охорони здоров'я та їхніми працівниками чинного законодавства щодо відповідальності медичних працівників і життя заходів щодо забезпечення його дотримання є запорукою нормальної роботи закладів охорони здоров'я [6].

Викладення дисципліни «Медичне право України» для керівників лікувально-профілактичних закладів на сьогодні вже набуло гострої потреби. Нестача інформації, відсутність знань, зволікання своїми функціональними обов'язками призводять до негативних наслідків. І на це є вже підтвердження. Так, на початку 2013 року Сімферопольським судом було винесено рішення про визнання особи, винної у вчиненні злочину, передбаченого ст. 123 КК України про розголошення відомостей про проведення медичного обстеження на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби. Суд постановив позбавити медичного працівника права займатися медичною діяльністю, а також зобов'язав виплатити штраф у розмірі 1700 грн.

Таким чином, медичні працівники повинні розуміти, що в сучасних умовах треба приділяти більше уваги питанням права. Це в першу чергу надасть їм самим впевненість у правильності своїх дій і позбавить їх наслідків, які можуть внести дуже великі зміни до їх професійного росту.

Література:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : yurhelp.in.ua/statiy/01-01-22.html.

2. Лист Міністерства юстиції України Департамент конституційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства від 20.06.2011 р Відповідальність медичних працівників // Медичне право. – 2011. – № 8 (II). – С. 92.
3. Медичне право України : програма для слухачів факультетів післядипломної освіти вищих медичних навчальних закладів та закладів післядипломної освіти МОЗ України / Уклали І. Сенюта, О. Січкоріз. – Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право». – К, 2012 – 98 с.
4. Антонов С. В. Особливості трудових відносин у закладі охорони здоров'я // Журнал «Управління закладом охорони здоров'я». – № 3. – 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.medlawcenter.com.ua/ua/publications/77.html>.
5. Олена Беденко-Зваридчук. Правовий статус медичного закладу// Практика управління медичним закладом № 4/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.med-info.net.ua.
6. Лист Міністерства юстиції України Департамент конституційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства від 20.06.2011 р Відповідальність медичних працівників // Медичне право. – 2011. – № 8 (II). – С. 92.

Сизинцова Ю. Ю. Медицинское право в системе правовой подготовки руководителей лечебно-профилактических учреждений Украины

Аннотация. В статье рассмотрены актуальные вопросы подготовки руководителей лечебно-профилактических учреждений по медицинскому праву, а также исследованы проблемы правоотношений между врачом и пациентом, которые возникают в процессе оказания медицинской помощи.

Ключевые слова: медицинское право, образование, правоотношения, ответственность.

Sizintsova Yu. Medical right in the system of legal preparation of heads of medical and preventive establishments of Ukraine

Summary. In the article the considered questions of actuality of preparation of leaders curatively-prophylactic establishments from a medical right, and also investigational problems that arise up in the process of grant of medicare that generate in future appearance of new legal relationships between a doctor and patient.

Key words: medical right, education, legal relationships, responsibility.